

ANDREU BOSCH I RODOREDA

ELS TREBALLS D'ONOMÀSTICA I LEXICOGRÀFICS
DE CARIA: UN MODEL DE RECERCA.
RAFAEL CARIA *IN MEMORIAM* (1941-2008)*

INTRODUCCIÓ: DE IL MONDO DEL CÀLIC (1990)
A LA TOPONOMASTICA ALGHERESE (1993)

El 1990 el filòleg Antoni M. Badia i Margarit escriu al pròleg de *Il mondo del Càlic* (amb subtítol *Studi di toponomastica e lessicografia algherese*): «Confesso da subito che l'autore di questo libro mi sorprese un po' il giorno che venne a propormi di scrivergli la prefazione. Io sapevo che Rafael Caria, poeta dedicato, attivista culturale e sociolingüista, da tempo si preparava nella storia della lingua, dedicandosi alla raccolta di dati, ad Alghero come in altre parti del dominio linguistico catalano, pubblicando inoltre alcuni contributi di pregio». ¹ I en aquesta *Prefazione* Badia i Margarit remarca «come egli mi parlava, pieno di entusiasmo, del suo lavoro di toponomastica e di lessicografia», de la mateixa manera —intueixo— que el 1994 el mateix Caria me'n parlava a mi, pocs mesos després que hagués arribat a l'Alguer per ocupar-me del Lectorat de Català de la Universitat de Sàsser, des del despatx i biblioteca de casa seva (on s'accedia des d'una escala de caragol, que molts de vosaltres haureu conegut). I me'n parlava amb el mateix entusiasme descrit pel mestre Badia i Margarit, tot lliurant-me un exemplar del seu segon volum dedicat a la toponímia i a la lexicografia alguereses amb *Toponomastica algherese. Introduzione allo studio dei nomi di luogo della città, del territorio e delle coste di Alghero* (1993), ara amb pròleg del filòleg i romanista Joan

* Comunicació *in memoriam* presentada al XXXV Colloqui de la Societat d'Onomàstica (IEC) «L'onomàstica de les Illes del Mediterrani occidental». L'Alguer, 10-11 de maig de 2008.

1. CARIA, 1990: 7.

Bastardas. De fet, aquests dos primers llibres formaven part d'un mateix projecte dedicat a aquest camp de la lingüística filològica centrada en la caracterització de l'alguerès.

I ja en aquestes dues obres Caria harmonitza sincronia (amb reculls de topònims i altres corpus lexicogràfics temàtics) i diacronia (traient a la llum documents que reporten alguns dels topònims estudiats). Així, a *Il mondo del Càlic*, al costat del capítol dedicat a *La toponomastica interiore del Càlic, Caliguèt e riu de la Balca*,² trobem l'estudi de la *Lessicografia lagunare*.³ Per això, he intitulat aquesta comunicació *in memoriam*. *Els treballs d'onomàstica i lexicogràfics de Caria: un model de recerca*. Ho deia el 1990 el mateix Badia i Margarit: «Il giorno che tutta l'opera progettata sarà una realtà, avremo da Alghero ciò che ancora occorre fare per molti settori della geografia linguistica catalana. Coloro che vi si dedicheranno avranno un magnifico modello in cui specchiarsi».⁴

Joan Bastardas, al volum. II del seu projecte, dedicat a la *Toponomastica algherese*, ja reconeix un filòleg consolidat, «un esperto in toponomastica». I afegeix: «Io non so sino a che punto sia originale la metodologia usata da Rafael Caria nella presentazione dei toponimi quando propone la frase intera dell'informatore. Ciò che so è che i toponimi ci vengono di fatto mostrati come una realtà viva; è come se li sentissimo direttamente dalla bocca dell'agricoltore o del pescatore che li conosce e li ama».⁵ I remarca la tenacitat de l'estudiós alguerès amb aquestes paraules: «Mi è toccato parlare di Rafael Caria come studioso di toponomastica [...]. Però qui non posso tralasciare di dire che se ogni generazione ci desse anche soltanto pochi uomini con l'entusiasmo e forza di volontà di Caria, con simili capacità di incidere, con lo spirito universale, moderno e critico, che Jordi Carbonell scoprija nella sua poesia, nulla ci sarebbe di perso ad Alghero».⁶

2. CARIA, 1990: 37-73.

3. CARIA, 1990: 75-166.

4. CARIA, 1990: 10.

5. CARIA, 1993: 7.

6. CARIA, 1993: 8.

DE LA DIACRONIA A LA SINCRONIA

A la meua tesi de doctorat *La interferència dels parlars sards en el català de l'Alguer entre els segles XVII i XVIII. Estudi del lèxic a través dels Registres de danys de la «Barracelleria» (1683-1829)*, llegida l'abril de 2008 a la Universitat de Barcelona, defensava precisament aquest model de recerca aplicat a l'estudi de l'alguerès, un dialecte tan caracteritzat per les interferències exògenes i especialment per allò que he anomenat en diversos estudis el *llast* o el *substrat sard*. I cito: «L'aportació dialectològica d'aquesta tesi haurà de servir per establir alguns avenços en l'estudi diacrònic de la interferència dels parlars sards en l'alguerès dels segles XVII i, sobretot, XVIII. En aquest camp de la lingüística, les conclusions que se'n derivin podran confirmar o desmentir algunes teories sobre la configuració actual de l'alguerès, que potser massa sovint s'han basat en suposicions que poques vegades s'han contrastat amb la documentació. Amb el benentès, però, que aquesta aportació no anirà encaminada a la recerca de les primeres datacions dels sardismes —tenint en compte el criteri de selecció establert per a l'edició dels *Registres de danys*— sinó a l'anàlisi quantitativa i qualitativa d'aquesta interferència en el lèxic».⁷ I afegia en nota a peu de pàgina: «I aquesta reflexió ja l'apuntava també Rafael Caria el 1988 en referir-se a “les transformacions fonètiques i les contaminacions lexicals en l'alguerès col·loquial”; i en aquesta mateixa línia d'investigació ha anat treballant aquest estudiós alguerès, que ha tret a la llum un bon ventall de documents en català dels segles XVI al XIX, molt especialment adreçats al camp de la toponímia i de l'onomàstica».⁸

Caria descriu sincrònicament l'alguerès a partir de la recerca diacrònica. I en tenim moltes mostres:

- Al vol. *Il mondo del Càlic* trobem els topònims *la Figuera* i *la punta de la Figuera* (que Caria documenta el 1706), lliçons que evidencien una solució hereditària per als noms dels ar-

7. BOSCH, 2008: 22.

8. BOSCH, 2008: 22, n. 50.

bres fruiters que només ha romàs fossilitzada en aquests noms de lloc.⁹

En aquest sentit, als *Registres de danys* de la *Barracelleria* registro diverses lliçons del top. *nurag de la Figa* (1734-1763), registrat també per Caria, que reporta a més *nurag de la Figuera*.¹⁰ Són aquestes lliçons testimonis inequívocs de la solució morfològica derivada del nom de l'arbre, quan en realitat des de la fi del XVII documenta a partir de 1683 *arbre de figa* (amb variants morfològiques no reeixides *arbre de figues* o *arbre de la figa*) en *Registres de danys* de la *Barracelleria*.¹¹ De tothom és sabut que avui tenim només [abra ðe 'fiya], un calc semàntic del sard, a partir del log. *árbore* o *árbure de figu* 'figuera', solució també compartida pel sassarès, amb *áiburu di figa*,¹² i aplicada en alg. mod. (i des de 1683 als *Registres de danys*) per a referir-se de manera sistemàtica a tots els noms d'arbres fruiters.¹³

- Notem els topònims del Càlic *l'Illa* i *la Illeta*, d'acord amb les solucions genèriques hereditàries que han estat substituïdes històricament per l'italianisme *ísola* (ja documentat per Caria el 1756) i *isolot* en el llenguatge mariner.¹⁴
- Anàlogament, el mot *camp* —tan estigmatitzat i titllat d'inoperant en alguerès per alguns algueresistes d'avui—, ha quedat fixat en la toponímia algueresa, i així ho recull Caria: *lo camp de l'Esperança*, *lo camp de Pòllina*, *lo camp de Brionis*, *lo camp de Sant Agustí*, *lo camp del Rei*, *lo camp d'Ungias* (sic), *lo camp de Cuguttu*, *lo camp de Ximino* i *lo camp dels Catians*.¹⁵

Al marge de la documentació del mot com a genèric en les lliçons toponímiques, també jo l'he documentat com a mot genèric de ben antic en els *Registres de danys* de la *Barracelleria* de la fi del XVII i del XVIII:

9. CARIA, 1990: 57-58.

10. CARIA, 1993: 99.

11. BOSCH, 1999: 53, n. 42 i BOSCH, 2008: 790-791.

12. BOSCH, 2008: 791.

13. BOSCH, 2008: 787-788 i 890-893.

14. CARIA, 1990: 60-61.

15. CARIA, 1993: 84-85.

«Es tracta d'un mot en recessió en alg. mod., però encara existent,¹⁶ que als nostres registres sembla tenir un valor força genèric de 'terreny conreat' (sinònim de *narboni* o de *llaureira* i, per extensió, de *salt*; però també de *vinya*). Avui, però, el mot ha estat substituït per l'it. *campanya* 'terra de cultivar, de sembrar, de deixar a pàscul' (DCA: a. v.), solució que també s'ha anat introduint en sard en detriment de *sartu* o *kampu* 'camp'.

De fet, Sanna recull el mot per a 'extensió gran de terra no cultivada', si bé reporta la citació contextual *Les ovelles són al camp, menjant lo restoll* (DCA: s. v. *camp*). Palomba ([s.d.]: 71-72), a començament del xx, registra tots dos mots (*camp* i *campanya*) com a sinònims, si bé dóna també *camp llaurat*.

Als nostres registres, el mot, poc freqüent, està associat a diversos conreus, d'horta, de vinya i de cereals, cosa que confirma l'abast semàntic genèric de 'terreny conreat'.¹⁷ Documento entre 1692 i 1784 usos ben corrents, com ara «dos bàrrios de ordi del *camp*», «dayñ de síndrias que li han arrobat de lo *camp* que té en la Argiantera», «dayñ de llantias en lo *camp* de Nurague Lante», «han estimat en lo *camp* dit de Sant Juan, en la iglésia y convent demolit de capuchins, dayñ de doze mesuras de forment fet de bous [...], y un estareill de ordi entre mesat y mengiat de bous», «quatre mannas de forment del *camp* de Santa Rosolia», «sis mannas de forment arrobadas del *camp* de mestre Peruchu Coco en los Vargielets», «vuit barris de rabassa [que] li falta de son *camp*», «dañ de raïm del *camp* de Floris», «deu barris [de] rabassa de son *camp*.»¹⁸

LA «REVISTA DE L'ALGUER» (1990-1999)

I deixeu-me també homenatjar Caria pels 10 núms. de la seva «Revista de l'Alguer» (1990-1999) —«Periòdic de cultura dels Països Catalans» (1990-1992) i «Anuari acadèmic de cultura catalana» (1993-1999)—, que va dirigir des del Centre de Recerca i Documentació «Eduard Toda» (també des de casa seva, des del seu despatx, i en sóc

16. Alguns dels nostres informadors encara reconeixen el mot per a 'bocí de terreny conreat (d'una hectàrea i mitja a tot estirar)', sobretot a la zona de Pòllina (informació que dec a Antoni Martinelli); cf. avui *los camps de Sant Agustí* [lus ˌkan̄t̄s̄ ðe sant aɣus̄ˈti] i *campasant* 'cementiri' [kan̄ˈts̄ant̄] (Ignàs Chessa).

17. BOSCH, 2008: 712-713.

18. *Ibidem*.

testimoni directe, atès que vaig poder participar entre 1995-1999 en el Comitè de redacció, en els vols. 6-10) i amb un comitè científic de renom immillorable, on figuraven filòlegs i lingüistes com Antoni M. Badia i Margarit, August Bover, Jordi Carbonell, Giuseppe Grilli, Francesco Manconi, Josep Massot i Muntaner, Joan Peana, Joan Veny i tants d'altres.

En aquesta revista científica vaig poder publicar alguns dels meus primers estudis sobre l'alguerès i sobre filologia sardocatalana: el primer, conjuntament amb Joan Armangué, amb l'article *La fonologia algueresa de Joan De Giorgio Vitelli*,¹⁹ i també *Aproximació a l'alguerès colloquial*,²⁰ i finalment *Les fonts catalanes de la lexicografia sarda*.²¹

I és en aquesta «Revista de l'Alguer» on trobem molts dels estudis lexicogràfics de Caria, igualment imprescindibles:

- *L'alguerès des d'una perspectiva històrica (primera part)*, «Revista de l'Alguer», 1 (1990), núm. ps. 33-53;
- *L'alguerès des d'una perspectiva històrica (segona part)*, «Revista de l'Alguer», núm. 2 (1991), ps. 119-133;
- *Documents d'història toponímica algueresa: el Llibre de las làcanas*, «Revista de l'Alguer», núm. 3 (1992), ps. 175-230 (que manté el mateix mètode que l'autor va aplicar a *Il mondo del Càlic* i a *Toponomastica algherese*);
- *Els noms de les herbes del camp de l'Alguer*, «Revista de l'Alguer», núm. 4 (1993), ps. 153-178;
- *El lèxic dels mariners algueresos, entre catalanitat i mediterraneïtat*, «Revista de l'Alguer», núm. 6 (1995), ps. 119-208;
- *El lèxic dels mariners algueresos, entre catalanitat i mediterraneïtat (segona part)*, «Revista de l'Alguer», núm. 7 (1996), ps. 155-214;

19. «Revista de l'Alguer», núm. 5 (1994), ps. 139-169 (veg. també Andreu BOSCH i Joan ARMANGUÉ, *Una traducció en català de la Grammatica algherese. Fonologia de Joan De Giorgio Vitelli*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», núm. 71 [1995], Castelló, ps. 501-531).

20. «Revista de l'Alguer», núm. 9 (1998), ps. 137-163 (n'hi ha una edició revisada i augmentada dins Bosch, 2002).

21. «Revista de l'Alguer», núm. 10 (1999), ps. 105-118.

- *El nom popular dels ocells a l'Alguer*, «Revista de l'Alguer», núm. 9 (1998), ps. 165-210;
- *Corax, la primigènia «Algarium». Una scoperta archeologica che nasce dalla toponomastica*, «Revista de l'Alguer», núm. 10 (1999), ps. 231-244.

Alguns d'aquests articles són una anticipació de monografies lexicogràfiques posteriors més aprofundides:

- *Els noms de les herbes del camp de l'Alguer* (1993) és el preàmbul —si se'm permet l'expressió— del llibre *Le piante spontanee ad Alghero. Nomi, proprietà, usi, etimologia* (Sàsser, EDES, 2001);
- I *El nom popular dels ocells a l'Alguer* (1998) és un primera presentació del volum *Il nome popolare degli uccelli ad Alghero*, amb pròleg de Joan Veny i Clar (Sàsser, EDES, 2006).

ELS TREBALLS DE CARIA, DE REFERÈNCIA OBLIGADA

És clar que l'obra lexicogràfica i d'onomàstica de Rafael Caria és avui per avui una referència obligada, tant per a l'estudi sincrònic de l'alguerès com diacrònic. En aquest sentit, a la meua tesi de doctorat *La interferència dels parlars sards en el català de l'Alguer entre els segles XVII i XVIII. Estudi del lèxic a través dels Registres de danys de la «Barracelleria» (1683-1829)*, Caria és un dels estudiosos més esmentats a les remissions bibliogràfiques, del qual cito fins a 13 treballs:

- Eduard TODA i GÜELL, *L'Alguer. Un popolo catalano d'Itàlia*, ed. bilingüe en català i italià, traducció, introducció i notes a cura de Rafael Caria, Sàsser, Edizioni Gallizzi, 1981.
- *L'Alguer, llengua i societat*, edició bilingüe en català i italià, Sàsser, EDES, 1988.
- *Il mondo del Càlic, Studi di toponomastica e lessicografia algherese*, Sàsser, EDES, 1990.
- *L'alguerès des d'una perspectiva històrica (1a part)*, «Revista de l'Alguer», núm. 1 (1990), l'Alguer, ps. 33-53.

- *L'alguerès des d'una perspectiva històrica (segona part)*, «Revista de l'Alguer», núm. 1 (1991), l'Alguer, ps. 119-133.
- *Documents d'història toponímica algueresa: el Llibre de las làcanas*, «Revista de l'Alguer», núm. 3 (1992), l'Alguer, ps. 175-230.
- *Toponomastica algherese. Introduzione allo studio dei nomi della città, del territorio e delle coste di Alghero*, Sàsser, EDES, 1993.
- *Els noms de les herbes del camp de l'Alguer*, «Revista de l'Alguer», núm. 4 (1993), l'Alguer, ps. 153-178.
- *Les Ordinacions municipals de l'Alguer (1526)*, «Revista de llengua i dret», núm. 22 (1994), Barcelona, ps. 45-70.
- *El lèxic dels mariners algueresos, entre catalanitat i mediterraneïtat*, «Revista de l'Alguer», núm. 6 (1995), l'Alguer, ps. 119-208.
- *El lèxic dels mariners algueresos, entre catalanitat i mediterraneïtat (segona part)*, «Revista de l'Alguer», núm. 7 (1996), l'Alguer, ps. 155-214.
- *Le piante spontanee ad Alghero. Nomi, proprietà, usi, etimologia*, Sàsser, EDES, 2001.
- *El català de l'Alguer: apunts per a un llibre blanc*, «Revista de Llengua i Dret», núm. 46, Barcelona, ps. 29-102.

És més, en alguns casos cito Caria com a font bibliogràfica de referència. Per exemple, a la *Introducció* de la tesi, en relació amb els criteris d'edició dels *Registres de danys*, en presentar formalment els topònims d'acord amb les normes ortogràfiques actuals, adverteixo que «aplico aquest criteri a la transcripció dels topònims, per a la identificació dels quals m'he basat en Caria (1993a),²² i en l'edició els *Registres d'estimes de fruita* de la *Barracelleria* (1783-1829).²³ En aquest sentit, dono *Badu Calaresu, Bena Cuada, Calabona, Montañés* (o *Montagnés*), *Montañeset, Serraona, Monte Sisinni*, etc.».²⁴ Per altra banda, també hi remarco que «pel que fa a l'accentuació de topònims (de base catalana genuïna, però altres de procedència sarda), he seguit la realització

22. Referència de *Toponomastica algherese*, ací Caria (1993). Tanmateix, «en alguna ocasió, però, atenent al criteri fixat de separació de mots, he optat per una transcripció diferent de la proposada per Caria (1993a)» (BOSCH, 2008: 39).

23. BOSCH, 1997 i BOSCH, 1999.

24. BOSCH, 2008: 39.

fonètica que reporta Caria (1993a). Per això llegim els topònims *Càl-via*, *Montañés* (o *Montagnés*), *Pòlliri*, *Santimbènia*, etc.».²⁵

Per altra banda, en aplicar una perspectiva ecosociolingüística a l'estudi de les interferències lèxiques i fonètiques dels parlars sards en l'alguerès, per imputar aquests fenòmens als canvis demogràfics esdevinguts a l'Alguer a cavall dels segles XVI i XVII, he hagut de prendre en consideració algunes sospites d'un jove investigador Caria. Afirmo (i ho descriu en els *Objectius* de la tesi) que «aquesta perspectiva no únicament ens pot permetre d'explicar la penetració d'aquests manlleus, sinó també —de la mà de la interpretació de les dades que ofereixen els textos editats— de donar compte dels processos fonològics d'adaptació».²⁶

Perquè ja ho havia apuntat Caria el 1988: «De fet, seria prou interessant poder identificar les causes primeres d'aquesta “contaminació” fonètica allargant el camp de la recerca cap a l'estudi estadístic del moviment migratori i de relacions comercials amb l'Alguer de població italiana (genovesa i napolitana) i sarda (callaresa o més aviat campidanesa) perquè en aquelles àrees lingüístiques (a més que en sassarès), eixos fenòmens han estat fa temps localitzats per la moderna filologia».²⁷ En aquest sentit, amb un enfocament sociolingüístic, Caria presenta els fenòmens «de rotacització esdevinguts “clàssics” en l'alguerès [...], que han penetrat dins d'aquest dialecte ja des de la primera meitat del segle XVIII»,²⁸ aspecte que he exemplificat en la meua tesi de llicenciatura (1997) a partir de la detecció d'interferències foneticofonològiques que ofereixen els *Registres de danys* editats (1683-1784), si bé un objectiu d'aquesta naturalesa requereix un camp d'estudi més aprofundit, a partir de la presa en consideració de l'anàlisi comparativa dels sistemes foneticofonològics del campidanès i del logudorès —i del sassarès— i de la interrelació amb la procedència geogràfica dels grans canvis demogràfics que va viure l'Alguer entre els segles XVI i XVII».²⁹

25. BOSCH, 2008: 40.

26. BOSCH, 2008: 21.

27. CARIA, 1988: 9, reproduït a BOSCH, 2008: 21-22, n. 48. Tanmateix, CARIA, 2007: 52-53, matisa aquest punt de vista sobre la generalització d'aquests fenòmens fonètics.

28. CARIA, 1988: 9.

29. BOSCH, 2008: 933-940.

L'ASSAIG «EL CATALÀ DE L'ALGUER:
APUNTS PER A UN LLIBRE BLANC» (2007)

No serà fins a l'any 2007, un cop Caria ja ha estat nomenat membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans el febrer del 2006 (el primer alguerès que en forma part, val a dir-ho), que, amb l'article *El català de l'Alguer: apunts per a un llibre blanc* —publicat a la «Revista de Llengua i Dret»³⁰ (on Caria ja havia publicat altres articles)—,³¹ l'estudiós fa una mena de balanç de la seva trajectòria filològica i de recerca: «El que proposo avui té, doncs, el caire d'uns apunts per a un llibre blanc amb uns apartats que toquen bàsicament vuit aspectes del problema», ens adverteix Caria.³² I ho farà, com és habitual en ell, de la mà de la diacronia per a arribar a donar compte de l'anàlisi sincrònica de l'alguerès: «Aquests [vuit aspectes] es mouen des d'una perspectiva històrica a partir de la qual s'arriba a la situació actual de l'alguerès —tal com l'he enregistrada—, monitorant la vehiculació social de la llengua en l'oralitat i en l'escriptura en les més variades situacions generacionals, de classe, d'ambient, de treball i de territori».³³

I no vull excedir-me en la lloança gratuïta en aquest marc d'homenatge. Hi fa un balanç objectiu del seu mètode de recerca, amb els resultats a la mà, en vuit apartats d'obligada referència per a una panoràmica diacrònica del català de l'Alguer: 1. *Els aspectes demogràfics, econòmics, polítics, socioculturals i docents*, 2. *La «qüestió de la llengua» a cavall del segle XIX als temps de «La Palmavera»*, 3. *Els orígens de l'alguerès modern*, 4. *La mediterraneïtat de la població a partir del segle XVI*, 5. *La influència dels adstrats i la diglòssia entre els segles XIX i XX*, 6. *Des de la diglòssia a la substitució lingüística actual* i 7. *El marc jurídic i les falses expectatives: el cost econòmic d'una planificació lingüística* i 8. *Perspectives de futur i conclusions; des d'una imprescindible unitat d'intents a una planificació social de la llengua*.³⁴

30. «Revista de Llengua i Dret», núm. 46 (Barcelona, 2007), ps. 29-102.

31. *Les Ordinacions municipals de l'Alguer (1526)*, «Revista de Llengua i Dret», núm. 22, Barcelona (1994), ps. 45-70.

32. CARIA, 2007: 29.

33. *Ibidem*.

34. CARIA, 2007: 29-30.

També és cert que l'assaig conté algunes consideracions que s'endinsen en un terreny de valoracions subjectives, amb opinions amb les quals discrepo. Però l'assaig és conseqüent amb la seva trajectòria metodològica.

Si una cosa ens lliga a tots dos com a estudiosos és en relació amb la recerca de les causes sociolingüístiques i socioeconòmiques de la penetració històrica dels sardismes en l'alguerès. Caria em qüestiona, amb molta correcció i amb la dosi de respecte recíproc que sempre ens hem professat (però al meu entendre amb una lectura esbiaixada de la meua línia d'investigació sobre l'evolució de l'alguerès des d'una perspectiva diacrònica), allò que he anomenat en diversos estudis l'estigmatització dels canvis fonètics exògens atribuïts als parlars sards a partir de l'anàlisi d'ultracorreccions i de determinades actituds —voluntàries o no— dels amanuenses que redacten els *Registres de danys* i altres registres i documents de la *Barracelleria* algueresa (1863-1829). Vaig utilitzar aquest marc teòric a la meua tesi de llicenciatura (1997)³⁵ i als estudis que se'n van derivar, especialment a l'article *Aplicació de la perspectiva ecosociolingüística en la variació: penetració i extensió dels sardismes en l'alguerès* (1999),³⁶ i recentment també aplicat amb convenciment a la meua tesi de doctorat *La interferència dels parlars sards en el català de l'Alguer entre els segles XVII i XVIII. Estudi del lèxic a través dels «Registres de danys» de la «Barracelleria» (1683-1829)*.³⁷

Precisament, en l'apartat que dedico a l'*Estigmatització de canvis fonètics per pressió exògena* afirmo que «és important fer un balanç d'algunes dades fonètiques —i fonològiques— que deduïm del corpus lèxic estudiat i, per extensió, del corpus documental editat en la present tesi, perquè admet una interpretació ecosociolingüística, en el sentit que els canvis fonètics atribuïts a pressions exògenes (sardes i

35. *Edició dels registres d'estimes de fruita de la «Barracelleria» a l'Alguer durant el primer terç del XIX. Estudi dels noms de la fruita* (n'hi ha una edició resumida dins Andreu BOSCH I RODOREDA, *Els noms de la fruita a l'Alguer. Edició dels registres d'estimes de fruita de la «Barracelleria» (1783-1829)*, Barcelona, PAM, 1999).

36. «Llengua & Literatura», núm. 10, Barcelona (1999), ps. 157-195 (n'hi ha una edició revisada dins Andreu BOSCH I RODOREDA, *El català de l'Alguer*, Barcelona, PAM, 2002, ps. 15-51).

37. BOSCH, 2008.

sassereses) semblen respondre a un filtrat sociocultural i a uns mecanismes d'estigmatització sociolingüística, a diferència dels manlleus i canvis lèxics exògens que he documentat a partir dels textos editats de final del XVII i bona part del XVIII, molt més permeables». ³⁸ En aquest sentit, apporto dades documentals per demostrar que «hi ha una resistència clara a evidenciar gràficament aquells canvis imputables a la interferència del sard i del sasserès, com ara la metàtesi de /r/, el canvi de *r* travada a [l], el rotacisme de -/l/- > -[r]- en posició intervocàlica, el rotacisme dels grups *bl-*, *cl-*, *fl-*, *gl-* i *pl-* i la sonorització de /k/- en posició inicial de mot». ³⁹

A la meua tesi podem llegir un paràgraf que precisa el marc teòric de la recerca i apunta algunes divergències amb Caria: «És evident que aquestes variables relatives a les interferències fonètiques responen a la *inseguridad lingüística* i la *hipercorrección* a què al·ludeix [Francisco] Gimeno (1995: 45) ⁴⁰ com a manifestacions de les dimensions subjectives del mecanisme del canvi lingüístic en curs en un determinat moment, originades per la consciència lingüística adversa, les formes prestigioses —o estigmatitzades— i les actituds lingüístiques negatives. I precisament, sobre la base d'algunes dades que m'oferien els *Registres d'estimes de fruita* (1783-1829) editats a la meua tesi de llicenciatura i altres documents de la *Barracelleria* algueresa, en vaig fer una primera interpretació ecosociolingüística (BOSCH, 2002: 34-47), que Caria (2007: 52-53), sense una anàlisi gaire aprofundida, ha desestimat». ⁴¹ Potser la divergència més fonamental entre tots dos rau en la interpretació diferent que fem de les variables del canvi lingüístic que he extret dels *Registres de danys* i altres registres i documents de la *Barracelleria*, en el sentit que dedueixo un filtre o un sedàs sociocultural dels amanuenses dels documents (notaris, secretaris, escrivans, però també capitans, tinents de *barranxels* i altres) que presenta una resistència a l'admissió d'aquests canvis fonètics exògens —estigmatitzats socialment—, actitud que contrasta amb la

38. BOSCH, 2008: 933.

39. *Ibidem*.

40. FRANCISCO GIMENO MENÉNDEZ, *Sociolingüística històrica (siglos X-XII)*, Madrid, Visor Libros / Universitat d'Alacant, 1995.

41. BOSCH, 2008: 933.

permeabilitat amb què es consoliden els canvis lèxics de la mateixa procedència.⁴² Caria es resisteix a acceptar els supòsits d'aquesta teoria, amb una valoració poc sòlida quan afirma: «Són solucions gràfiques que a l'escriptor del document se li han escapat? O bé ha fet servir aquells dos rotacismes car només aquests s'havien consolidat dins d'aquell específic vocabulari? Si fos veritat l'assumpte doctrinari "generalista", ja a aquesta època l'alguerès hauria representat més afinitats amb el xinès que no pas amb el català!».⁴³

Però en realitat Caria també es basa en la teoria sociolingüística del canvi quan afirma que «a la fortalesa catalana la metabolització d'aquests fenòmens (fonètics, morfològics i de canvis lèxics) dins la majoria de la població no es pot demostrar, doncs, amb la mera atestació, sinó amb la recerca sistemàtica documental, sobretot per descobrir quan un d'aquests fenòmens esdevé constant i repetitiu en un mateix mot i no pas una mera coincidència».⁴⁴

Potser la divergència entre ambdós rau en el fet d'imputar l'origen d'aquests canvis als canvis demogràfics que va viure l'Alguer a cavall dels segles XVI i XVII, o, si més no, a la procedència de les migracions que arriben a l'Alguer en aquest període (i en aquest cas la discrepància és més formal que de fons). Afirmar Caria: «Discrepo de la suposada descatalanització de l'Alguer i de la conseqüent sardització proposada per [Tonino] Budruni [...]. No sóc disposat a fer descomptes al que se diu veritat històrica, ni a manipular dades. Per tant, discrepo també de Bosch (2002: 24) quan avala passivament, i segurament amb bona fe, dades no fiables del suara esmentat Budruni. De fet, vaig treballar a l'Arxiu Capitular sobre aquest mateix tema tres anys abans que el susdit autor, recollint dades més extenses preses dels mateixos *Registres de matrimonis* [...], 71 anys i no pas 10 anys!».⁴⁵

I, com sempre, he acabat recollint el repte llançat per Caria (i les interessants dades històriques que ofereix) quan a les conclusions de

42. BOSCH, 2002: 34-39 i BOSCH, 2008: 933-940.

43. CARIA, 2007: 53.

44. CARIA, 2007: 50.

45. CARIA, 2007: 46.

la meva tesi remarco que no es poden «obviar les aportacions de Carria (2007: 45-58) en relació amb els factors demogràfics i lingüístics de la “mediterraneïtat de la població [algueresa] a partir del segle XVI” i de la “influència dels adstrats i la diglòssia entre els segles XIX i XX”, factors que, al meu entendre, van en aquesta mateixa direcció».⁴⁶

En definitiva, és molt probable que Carria, atès el seu estat de salut, hagués tingut la necessitat de fer balanç amb aquest assaig, perquè la seva ha estat una vida dedicada a la recerca sobre l'alguerès, a cavall de la diacronia i de la sincronia. Des d'un posicionament autodidacte, és ben cert (i potser amb una formació paleogràfica o d'interpretació textual a voltes incompleta), però amb una herència científica d'obligada referència, molt especialment en els camps de l'onomàstica i de la lexicografia. Avui, qui vulgui aprofundir en l'estudi de l'alguerès no pot prescindir dels treballs de Carria, un nom que forma part d'una no gaire extensa llista de llinatges d'estudiosos d'aquest dialecte: Ciuffo, Palomba, Kuen... i ara Carria.

Fins i tot en la dedicatòria impresa d'aquest darrer article *El català de l'Alguer: apunts per a un llibre blanc* (2007), Rafael Carria sembla acomiadar-se de la comunitat científica que el va aixopugar, on llegim: «Homenatge a Antoni M. Badia i Margarit, Joan Veny, Joan Bastardas i Jordi Carbonell, quatre grans Mestres, quatre grans Savis del nostre temps, des de l'Alguer, amb gratitud».⁴⁷ I avui sóc jo qui ha tingut l'oportunitat de mostrar-li'n l'agraïment, a títol pòstum.

ANDREU BOSCH I RODOREDA

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Andreu BOSCH I RODOREDA (1997): *Edició dels registres d'estimes de fruita de la «Barracelleria» a l'Alguer durant el primer terç del XIX. Estudi dels noms de la fruita*. Tesi de llicenciatura, dirigida per la Dra. Lúcia Pons i Griera i llegida a la Universitat de Barcelona el febrer de 1997.

46. BOSCH, 2008: 962.

47. CARIA, 2007: 29.

- Andreu BOSCH I RODOREDA (1999): *Els noms de la fruita a l'Alguer. Edició dels registres d'estimes de fruita de la «Barracelleria» (1783-1829)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Andreu BOSCH I RODOREDA (2002): *El català de l'Alguer*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Andreu BOSCH I RODOREDA (2008): *La interferència dels parlars sards en el català de l'Alguer entre els segles XVII i XVIII. Estudi del lèxic a través dels «Registres de danys» de la «Barracelleria» (1683-1829)*. Tesis doctoral, dirigida per la Dra. Lúdia Pons i Griera i llegida a la Universitat de Barcelona l'11 d'abril de 2008.
- Rafael CÀRIA (1988): *L'Alguer, llengua i societat*, edició bilingüe en català i italià, Sàsser, EDES.
- Rafael CÀRIA (1990): *Il mondo del Càlic. Studi di toponomastica e lessicografia algherese*, Sàsser, EDES.
- Rafael CÀRIA (1993): *Toponomastica algherese. Introduzione allo studio dei nomi della città, del territorio e delle coste di Alghero*, Sàsser, EDES.
- Rafael CÀRIA (2007): *El català de l'Alguer: apunts per a un llibre blanc*, «Revista de Llengua i Dret», núm. 46, Barcelona, ps. 29-102.